

1. *Бачинський Ю.* Україна irredenta / Юліан Бачинський. – 3-е вид. – Берлін: Вид-во української молоді. – 1924. – 237 с. 2. *Бегей І. І.* Суспільно-політичні погляди Юліана Бачинського: автореф. дис. ... канд. політ. наук / І. І. Бегей. – Львів, 1999. – 20 с. 3. *Грицак Я.* Нарис історії України. Формування модерної української нації / Ярослав Грицак. – К.: Генеза, 1996. – 360 с. 4. Речь Андрея Ивановича Желябова на процессе по делу о 1 марта 1881 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vivovoco.rsl.ru/VV/PAPERS/HISTORY/REVOL/>

SPEECH.HTM. 5. *Маркс К.* Капитал. Т. 1 / Карл Маркс // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. – [2-е изд.]. – Т. 23. – М.: Издательство политической литературы, 1960. – 920 с. 6. *Маркс К.* Капитал. Т. 3 / Карл Маркс // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. – [2-е изд.]. – Т. 25, Ч. 1. – М.: Издательство политической литературы, 1961. – 554 с. 7. *Подолінський С.* Лист до В. Н. Смірнова в Лондон / Сергій Подолінський // Листи та документи / Упорядники: Р. Сербин, Т. Слюдикова. – Центральний державний історичний архів України, м. Київ. – К., 2002. – 422 с.

Ігор Гринів

Запит на харизматичне лідерство в українському культурно-історичному контексті

Розглянуто культурно-історичні передумови для реалізації сценарію харизматичної легітимації у вітчизняному контексті. Визначено той тип харизматичного лідерства, який має найбільші шанси бути реалізованим в Україні.

The article deals with cultural and historical preconditions of charismatic leadership in Ukraine. The type of possible charismatic legitimacy in Ukraine is defined.

Згідно з теорією політичної харизми, культурні особливості одних спільнот є більш сприятливими для появи харизматичних лідерів, ніж інших. У зв'язку з цим, розглянемо традиційні форми української культури та спробуємо визначити їх вплив на можливість та імовірність явища політичної харизми на вітчизняному ґрунті.

Найбільш стійкі риси культури, що мають природно-психологічне коріння, а відтак виступають формотворчим чинником в культурогенезі, утворюють специфічний комплекс явищ, що досліджується під назвою національного характеру, національної вдачі, менталітету тощо. Намагання узагальнити різноманітні уявлення та відомості з історії народів у цілісних характеристиках їхньої культурної індивідуальності зустрічаємо у творах філософів романтичного напрямку, зокрема, в «Ідеях до філософії історії людства» Гердера. Пізніше, особливо під впливом розвитку етнографії, літературних шкіл романтизму, переосмислення історичних уявлень в напрямку їх міфологізації на романтично-народницькій основі, поняття національного характеру набуло широкого розповсюдження та призвело до появи концептів національного духу (Гегель), культурно-історичного типу (Данилевський), цивілізації (Шпенглер) та ін.

Спроби окреслити український національний характер як цілісність з'являються з розвитком етнографії та початками національної літератури й історії в першій половині XIX ст. і надалі образ національної індивідуальності неодноразово переосмислюється і коригується. Вже у анонімній «Історії Русів» та в «Енеїді» й «Наталці Полтавці» Івана Котляревського можна знайти елементи оповіді, що прямо стосуються рис вдачі українців. Важливі для розуміння політичної культури українців спостереження залишив у своїй праці французький інженер і мандрівник Гійом Левассер де Боплан.

Нового змісту, забарвленого романтичною концепією народності, цей образ набуває в творі «Запорожская Старина» Ізмаїла Срезневського, а також у поезіях представників уманської школи польської літератури (Залеський, Гоцинський, Грабовський) [12, с. 194–197].

Невдовзі з'являються і перші концептуалізовані описи національного характеру, сформовані під впливом етнографічно-історичних джерел та побудованих на їхній основі художніх творів. Авторами цих описів протягом усього XIX сторіччя стають такі знакові для своєї епохи культурні діячі, як Микола Гоголь, Михайло Максимович, Микола Костомаров, Іван Нечуй-Левицький, Іван Франко та ін. Не менш багатим на студії з національної характерології було і XX ст., цьому

предмету присвятили свої спеціальні розвідки О. Кульчицький [9; 10], В. Храмова [15], П. Гнатенко [3], тією чи іншою мірою торкалися питань національної культурної та політичної індивідуальності Микола Хвильовий, Юрій Липа, Дмитро Донцов, Євген Маланюк та багато інших знакових українських мислителів та майстрів художнього слова.

Одним з перших дає своє визначення українському характеру Микола Гоголь. У невеликому есе «Взгляд на составление Малороссии» (1832), що задумувалося як передмова до масштабного історичного твору, він формулює концентроване розуміння національної індивідуальності українців, що мала визначальний вплив на їхню культуру, традиції та інститути: «Сполучився народ, що вірою і місцепроживанням належить Європі, але, разом з тим, за способом життя, звичаями, костюмом, цілком азіатський, народ, в якому так дивно зіткнулися дві протилежні частини світу, дві різнохарактерні стихії: європейська обережність і азіатська безтурботність, простодушність і хитрість, сильна діяльність і страшенні лінощі та розкошування, прагнення до розвитку і вдосконалення – а разом з тим бажання здаватися таким, що легковажить будь-яким вдосконаленням» [4, с. 26].

Певною мірою перегукується з цією характеристикою думка Боплана про козаків, яких француз вважає такими, що «не прагнуть до великого багатства, але надзвичайно кохаються у своїй свободі, без якої не уявляють життя: саме через це вони такі схильні до бунтів та повстань проти місцевих вельмож, як тільки відчують утиски. Тому рідко минає 7–8 років без того, щоб вони не бунтувалися і не піднімалися проти них» [2, с. 32].

Цей образ українця як людини суперечливих станів та імпульсів, значною мірою спонтанної й непередбачуваної, але в той же час обережної й помисливої, пройшов через багато творів художньої літератури і філософських, культурологічних та політичних рефлексій, при цьому викликаючи в їхніх авторів різні оцінки – від захоплення і звеличення до скепсису і навіть розпачу.

Спільним для абсолютної більшості студій з української характерології є визнання переважання емоційно-почуттєвих аспектів життя та відповідне зменшення ролі чинника раціонально-вольового в порівнянні з почуттєвими. Ця особливість національної вдачі призводить до «пересунення цілості психічної структури в напрямку несвідомого психічного життя, що тісно пов'язане з почуттєвим» (О. Кульчицький). При цьому дослідники констатують життєствердний та здоровий у своїй основі підхід українців до явищ навколишнього світу, що, за сприятливих умов, дозволяє їм сформувати гармонійне

середовище існування людини і суспільства: «Українське психічне несвідоме в своєму глибшому, колективному шарі, який виявляє збірні переживання хліборобського колективу на плідному чорноземі, має наскрізь позитивний характер» [10, с. 57].

Та в суспільних справах такий позитивний природний підхід стає перешкодою для реалізації певних ідей та ідеалів, що вимагають особистої чи колективної самопожертви чи, щонайменше, самопожертви.

Одним з перших відверто й концентровано висловлює своє критичне ставлення до характеру українців та національної історії Іван Франко: «Щоб любити її (Русі – Авт.) історію, для цього досить добре її знаю, занадто гаряче люблю загальнолюдські ідеали справедливості, братерства і волі, щоб не почувати, як мало в історії Русі прикладів справжнього громадянського духу, справжньої самопожертви, справжньої любови... Чи може маю любити Русь як расу – цю расу обважнілу, незграбну, сентиментальну, позбавлену гарту і сили волі, так мало здатну до політичного життя на власному смітнику, а таку плідну на перевертнів, найрізноманітнішого сорту?» [13, с. 27–28].

У кожному разі, визначення рис національного характеру здійснюється в контексті пошуку тривких і достатньою мірою об'єктивних передумов для тлумачення долі народу, його форм самоорганізації, схильностей маси та еліти до тих чи тих способів дії та реагування на зовнішні обставини. У цьому сенсі Гоголь і Франко відзначають досить подібні риси, хоча й використовують при цьому різні оціночні модальності. В логічному підсумку йдеться про таку особливість національної вдачі, як неготовність українців до послідовної, раціональної діяльності, спрямованої на формування і відтворення стабільних суспільних інститутів, а також про декларативну потребу в таких інститутах і схильність компенсувати їх відсутність позаінституційними актами та сплесками індивідуальних та колективних емоцій.

Слід зауважити, що така характеристика дозволяє передбачити потенційно прихильне ставлення українського соціуму до харизматичної легітимації як форми суспільної організації, що заснована на переважанні емоційних, ірраціональних в своїй основі мотивацій. Однак, із цих самих характеристик випливає неможливість повноцінної харизматичної дії в українському контексті, яка неминуче вступає в конфлікт із переважанням інстинктив над ідейною мотиваційною складовою в суспільстві в цілому та в житті окремої людини. Раціональність українця, що проявляється найчастіше у вигляді приземленого прагматизму і готовності змінити будь-яку ідейну мотивацію, підпорядковуючи її потребі фізичного виживання та добробуту, неминуче позбавляє харизматичну особистість масової підтримки при першому ж зіткненні задекларованих нею цілей та цінностей з дійсністю.

Драматичні події української історії неодноразово підтверджували це припущення. Лідери національних рухів у різні епохи стикалися з однією й тією ж проблемою: маса спершу гаряче підтримувала їхні ініціативи, але згодом, під впливом прагматично-корисливих індивідуальних і групових мотивацій, позбавляла своєї підтримки та робила об'єктом звинувачень, іронії, доходючи до ненависті й проклять. На поворотних етапах історії подібна доля спіткала Богдана Хмельницького, Івана Мазепу, Симона Петлюру, Нестора Махна та інших провідників нації.

Дослідники національного характеру вказують на ті історичні умови, що призвели до утвердження відповідних

форм колективної психіки та політичної культури, звертаючи при цьому увагу на «межові ситуації», такі як – «загрози смерті», «випадковості», «терпіння», що їх витворила геополітична ситуація України – плідної, багатой межової смуги поміж Заходом і Сходом. «У цій екзистенційно-межовій ситуації, – вважає О. Кульчицький – були можливі два роди реакції мешканців подвійно і постійно загроженої смуги: «*vita maxima et heroica*» авантюрично-козацького життєвого стилю, і «*vita minima*» поведінка «анабіотичного», стилю притаєного існування, що нею, за переказами, рятувалися від загибелі наші предки, заховавшись перед ворогом в озерах і віддихаючи стеблами трощ» [10, с. 53].

Своєрідною формою духовно-інтелектуального анабіотизму можна вважати той напрям життя і творчості видатних українців, який характеризує Дмитро Чижевський в якості передумови для появи власної філософської традиції, а саме – «філософії серця» (Юркевич), що є типовою для творчості українських мислителів минулого.

«Безумовно, характеристична риса психічної вдачі видатних українців, – пише історик вітчизняної філософської думки, – це – на певний час в житті і в певних умовах – ухил до духовного усамітнення, що Гоголь звав «духовний монастир» (Сковорода, Гоголь, Максимович, Куліш). Це усамітнення духовне є, безумовно, імпульсом до визнання для кожної людини права на власний, індивідуальний етичний шлях, те, що ми могли б назвати «плюралістичною етикою» (Сковорода, Гоголь). Але між окремими різноманітними етичними типами повинна панувати не боротьба, а згода і гармонія, «мир» є основна етична і соціальна цінність, мир між людьми та мир людини з Богом (Київська школа, Сковорода, Гоголь, Юркевич, Куліш)» [15, с. 22].

Приклади іншого, за визначенням О. Кульчицького, авантюрично-героїчного реагування на виклики життя, традиційно представлені українськими бунтівниками, отаманами, ватажками повстань, яких відрізняє від справжнього харизматичного лідера відсутність персонального сакрального міфу чи ідеї, а також пов'язаних з ними феноменів жертвності, віри і здатності переконувати маси.

До певної міри, цей розрив між волею і вірою долається в галицьких лідерських типах першої половини ХХ ст. (Андрей Шептицький, Степан Бандера), які, однак, лишаються поза прямою політичною реалізацією та не виходять на загальнонаціональний рівень суспільної легітимації.

Український досвід спільнотної самоорганізації дозволяє детальніше з'ясувати механізми культурної легітимації явища політичної харизми, зокрема, через вивчення зв'язку між національним характером, інституційною специфікою та типом особистості, який у цих умовах формується та набуває суспільної значущості.

Обумовленість національного характеру кліматичними чинниками і ландшафтом вивчалася ще Шарлем Монтеск'є в його основоположному творі «Про дух законів». Пізніше взаємозв'язок світоглядних та психологічних особливостей з інституційною структурою суспільного життя детально досліджувався істориками французької школи «Анналів», що ввели для позначення цієї цілісності поняття «менталітету».

Вплив національного характеру на долю спільноти та її політичну організацію стає предметом спеціальних рефлексій українських мислителів з першої половини ХІХ сторіччя. Концептуалізація основних рис української політико-культурної моделі в новий історичний період була започаткована Миколою Костомаровим та іншими інтелектуалами, причетними

до формування змістовних засад національної ідентичності, передовсім – учасників Кирило-Мефодіївського братства.

Програмний твір цього товариства, відомий під назвою «Книги буття українського народу», містить тлумачення української культурної специфіки цілком в дусі Гердерової тези про «голубину вдачу» слов'ян, які «займають на карті Європи більше місця, ніж в історії». Костомаров, найбільш імовірний автор «Книг буття українського народу», дає цьому визначенню нову інтерпретацію, близьку до традицій християнського месіанізму. Українська ідея кириломефодіївців спирається на євангельську формулу «Камінь, що його занедбав будівничий, стане наріжним» [7, с. 169].

Таким чином, братчики вважали, що відсутність значної державотворчої волі, миролюбна вдача, а разом з тим – відсутність значних ідей та харизматичних провідників – унеможливили національно-політичне будівництво українців та більшості інших слов'янських народів у попередній період. Натомість в нових умовах, коли інші народи Європи вже вичерпали свій потенціал і відхилилися від первісних християнських цінностей, саме Україна має дати зразки нового більш гуманного суспільного устрою та стати центром об'єднання спершу слов'янських, а згодом і всіх християнських народів.

Пізніше Костомаров розвинув свої ідеї про особливість української суспільної організації, що з одного боку, стало ключовим концептуальним елементом теорії щодо відмінностей українців від росіян, а з іншого – лягли в основу т. зв. теорії бездержавності української нації. У цій останній, що набула значного поширення в другій половині XIX ст., відсутність державотворчого потенціалу прямо пов'язувалася з тією незначною роллю, яку в українських справах традиційно відводиться лідерам. Зрозуміло, що цим суттєво обмежується і можливість харизматичного чину.

Несприятливою для цього була сама атмосфера життя давніх українців-русичів: «В природі південноруській не було нічого насильницького, нівелюючого, не було політики, не було холодного розрахунку, твердості на шляху до визначеної мети» [8, с. 30].

У цьому сенсі Костомаров різко протиставляє українців і росіян. Перших він вважає спадкоємцями давньоруської традиції колективного ведення суспільних справ, а історичним набутком других називає сильний монархічний дух, поєднаний з колективізмом і сильною спільною волею.

Новий принцип суспільної організації, заснований на волі одного і безумовній покорі всіх решти, знаходить Костомаров у діяльності вже перших російських правителів. На цьому він будує своє розуміння того конфлікту, який виник між новостворюваним Московським царством і рештою руських земель, що потрапили під його владу, перш за все – сусідній Новгород. «Іван III, – пише М. Костомаров у своїй праці «Дві руські народності», – домагався бути государем в Новгороді, хотів замінити собою Великий Новгород, який до того був государем; так само як у Великокорсії великий князь замінив собою суспільну волю всієї нації» [8, с. 65].

Таким чином, харизма чи, принаймні, окремі її елементи є інституційно обумовленим атрибутом того типу владарювання, що утвердився в Московії. Адже великий обсяг влади має спиратися на високий рівень легітимності, а саме – на сакралізацію персони носія влади, що мала б підтверджуватися його поведінкою, а також поведінкою його оточення та мас. Можна сказати, що російська інституційна матриця владно-підвладних відносин вимагала харизматичної легітимації, принаймні, до того часу, поки вона не отримала можливість опертися на власну традицію.

Тому поява на різних етапах російської історії таких національних лідерів, як Іван Грозний, Петро Перший, Катерина Друга, Володимир Ленін, є, вочевидь, не випадковістю, а дією досить стійкого механізму, що поєднує тип лідерства з національним характером та інституційною основою суспільного життя в одне ціле.

Для України констатація такого зв'язку також є справедливою. На залежність, що існує між типом владарювання, національним характером і самою площею державного утворення в Київській Русі вказував свого часу Євген Маланюк: «При такій правно-конституційній слабості центральної влади, цілість “Руської Землі” була фактично величиною змінною, безпосередньо зв'язаною з вартістю особистості київського “великого князя”» [11, с. 38].

Таким чином, окреслюється досить логічний причинно-наслідковий зв'язок між народним характером, світоглядом, суспільним устроєм, типом державності і характером політичного лідерства.

Про те, як пов'язані ці елементи в українському варіанті, говорить Костомаров у праці «Дві руські народності». Порівнюючи національний характер українців і росіян, він робить висновок, що перші мають відмінно свою рисою перевагу особистої свободи, а другі надають перевагу «общинності».

Зворотнім боком українського питомого демократизму є переважання особистого над колективним, що в Україні однаковою мірою характеризує і представника маси, і представника еліти, і, навіть, претендента на роль національного лідера. До цього логічного висновку приходять, зокрема, інший основоположник української історичної школи Володимир Антонович, який наголошує на значенні ідейних мотивацій для національного поступу: «На те, щоби принцип демократизму набрався переважної сили і значення, треба, щоб громадська маса досягла високого ступеня культурного розвитку та щиро переконалася у правдивості ідеї; треба ще й з-поміж усіх громадських станів великих особистих жертв на користь ідеї. При низькому ступені культури, коли над громадськими інтересами панує переважно особиста вигода окремих людей та станів, демократія не має способу розвинути та взяти гору» [1, с. 19–20].

Відповідальність за невдачі національно-державного будівництва Антонович однаковою мірою покладає і на масу, і на еліту: «Трагічна розв'язка історії України викликана тим, що український народ ніколи не міг виробити ані ґрунтовної цивілізації, ані міцної власної дисципліни; бо ті, що ставали на чолі його та бралися піклуватися народною долею, мали у собі вельми недостатній запас культури» [1, с. 21].

Домінування емоцій та егоїстичних інстинктів, брак волі й дисципліни, нерозвинутість культури та несприйнятливості щодо абстрактних ідей – ці риси українського національного характеру та суспільного організму, на думку багатьох його дослідників, суттєво утруднювали не лише реалізацію харизматичної моделі лідерства, але й елементарну самоорганізацію на рівні тривких суспільних інститутів. За цих умов сформувалася соціально-психологічний комплекс, що може бути визначений як антипод харизми – комплекс меншовартості, у якому всі основні атрибути харизматичності присутні у їх негативній проекції. Замість впевненості в собі – хронічна невпевненість, замість фанатизму – тотальна недовіра і зневіра, замість впливовості й переконливості – підпорядкованість усім можливим зовнішнім впливам, замість надзвичайних здібностей та можливостей – нездатність виконати елементарні справи та завдання.

Феномен української меншовартості описував, зокрема, О. Кульчицький, який тлумачив його в контексті психологічної концепції Адлера як «відтиснену в несвідоме, через незгідність із тенденціями до корисної самооцінки, групу почуттів, пізнань і прямивань, зв'язаних із власною недорівняністю й недостатністю супроти життєвих завдань – чи через брак власних сил, чи через надто великі труднощі у виконанні». «Такий комплекс знаходить у властивостях української психіки і в особливостях української дійсності сприятливий ґрунт, – вважає Кульчицький. – Тиск історико-політичних обставин і інтроверсія української психіки, її звернення до нутра більше, ніж у світ, створюють такий збіг обставин, що поширює комплекс меншовартості до меж спільного комплексу української збірності» [9, с. 716].

Отже, слід визнати, що в історії українського націостановлення склалися не надто сприятливі культурні передумови для виникнення та реалізації політичної моделі харизматичного лідерства. Неготовність до такої ролі зазвичай демонстрували представники провідних верств українського суспільства, а водночас несприйнятливість до відповідних форм лідерства традиційно характеризує українську масу. Однак невдачі національних державно-політичних проектів цілком закономірно могли сформулювати запит на харизматичного лідера саме в якості альтернативи традиційним формам суспільної самоорганізації, що довели свою неефективність.

Такий запит прямо сформульований у незакінченій поемі Тараса Шевченка «Юродивий», що належить до пізнього періоду творчості поета (орієнтовно, 1857 рік). Прикметно, що очікування на прихід національного лідера логічно пов'язано тут із подоланням існуючих комплексів українства, що уявляється як зникнення його носіїв з арени суспільного життя:

О роде суетний, проклятий,
Коли ти видохнеш? Коли
Ми діждемося Вашингтона
З новим і праведним законом
А діждемося-таки колись!
[16, с. 258].

За своїм характером харизматична місія національного лідера, як вона уявляється Шевченкові, суттєво відрізняється від тих зразків, які вже на той час містила історія Російської імперії. До цих зразків український поет сформулював досить однозначне ставлення у своїх поезіях періоду «Трьох літ»: і Петро Перший, і Катерина Друга постають в цих творах не як видатні особистості і творці національно-державної

цілості, а як криваві тирані, що позбавлені людяності і не заслуговують на повагу.

Цілком закономірно, що Тарас Шевченко, як перший носій нової ідентичності українця, вийшов з ціннісних і смислових побудов російської імперської самосвідомості та психології. В основі закладеної поетом моделі національного самоусвідомлення (національного міфу, за визначення Г. Грабовича [5] та О. Забужко [6]) лежить моральний та історично-соціальний осуд того типу харизматичної легітимації, яка витворила ворожу йому суспільну організацію у вигляді російського царизму. Але при цьому Шевченко сформулював і запит на інший тип харизматичної дії, більш відповідний власному національному характеру українців і покликаний розв'язати їхні внутрішні суперечності на шляху до повноцінної національної самореалізації. Цей, передбачений Шевченком тип лідера, близький за своїм характером до зразків біблійного месіанізму, прояви якого він знаходить і в новий час, зокрема, в образі лідера американої революції Джорджа Вашингтона.

Місія харизматичного лідера, за Шевченком, полягає в тому, передовсім, щоб дати спільноті «новий і праведний закон», а разом з тим і самому стати першим та найбільш переконливим прикладом слідування цьому закону і пов'язаним із ним моральним приписам братерської любові та гуманності.

1. Антонович В. Про козацькі часи на Україні / В. Антонович. – К.: Дніпро, 1991. – 238 с. 2. Боллан Г. Л. де. Опис України / Пер. з фр. Я. І. Кравця, З. П. Борисюк / Г. Л. де Боллан. – К., 1990. – 114 с. 3. Гнатенко П. І. Український національний характер / П. І. Гнатенко. – К.: «ДОК-К», 1997. – 116 с. 4. Гоголь Н. Взгляд на составление Малороссии // Собрание сочинений в 4-х тт. Т. 4 / Н. Гоголь. – М., 1968. 5. Грабович Гр. Поет як міфотворець. Семантика символів у творчості Тараса Шевченка / Друге виправлене й авторизоване видання / Гр. Грабович. – К.: Критика, 1998. – 206 с. 6. Забужко О. Шевченків міф України. Спроба філософського аналізу: Вид. друге, випр. / О. Забужко. – К.: Факт, 2001. – 160 с. 7. Кирило-Мефодіївське товариство (збірник документів у 3-х тт.). – Т. 1. – К.: Наукова думка, 1990. – 368 с. 8. Костомаров Н. И. Две русские народности / Н. И. Костомаров. – К.; Харьков: Майдан, 1991. – 72 с. 9. Кульчицький О. Риси характерології українського народу // Енциклопедія українознавства / О. Кульчицький. – Мюнхен; Нью-Йорк, 1949. – Т. 1. – 816 с. 10. Кульчицький О. Світовідчуження українця // Українська душа / О. Кульчицький. – К.: Фенікс, 1992. – С. 48–65. 11. Маланюк Є. Нариси з історії нашої культури / Є. Маланюк. – К.: Обереги, 1992. – 80 с. 12. Розумний М. М. Українська ідея на тлі цивілізації / М. М. Розумний. – К.: Либідь. – 2000. – 288 с. 13. Франко І. Я. Дещо про себе самого // Твори: В 20 т. / І. Я. Франко. – К., 1995. – Т. 1. – С. 25–30. 14. Храмова В. Л. Целостность духовной культуры / В. Л. Храмова. – К.: Фенікс, 1995. – 400 с. 15. Чижевський Дм. Нариси з історії філософії на Україні / Дм. Чижевський. – К.: УКСП «Кобза», Вид-во «Орій», 1992. – 230 с. 16. Шевченко Т. Зібрання творів: У 6 т. / Т. Шевченко. – К., 2003. – Т. 2: Поезія 1847–1861. – 784 с.

Віктор Гудзь

Джеймс Мейс про український геноцид 1933 року і його наслідки для сучасного суспільства

У статті ставиться мета проаналізувати аргументацію визначення українського голодомору як геноциду одним з провідних дослідників історії України ХХ століття Джеймсом Мейсом та висвітлити бачення вченим наслідків цієї катастрофи для сучасної України.

This article is devoted to the analysis of the arguments identifying the Ukrainian famine as the genocide advanced by James Mace, one of the leading researchers of Ukrainian 20 century history and his vision of the effects of this disaster for modern Ukraine.

У дослідженні ставиться за мету проаналізувати доказову базу визначення українського Голодомору як геноциду одним з провідних фахівців з історії України міжвоєнного періоду Джеймсом Мейсом та встановити реалістичність прогнозування ним наслідків цієї катастрофи для сучасної України.

У історіографії голоду в УРСР у 1932–1933 рр. доробок Джеймса Мейса складає помітну частку і велику вагу. За нашими підрахунками, тільки у пам'ятному збірнику «День і вічність Джеймса Мейса» міститься 15 статей вченого за 1994–2003 роки і 106 колонок з газети, присвяче-